

zsef tanyájától K-re, mintegy 200 m-re.” lévő templomromot, melynek helyét „téglatörmelék mutatja” teljes biztonsággal megjelölni nem tudtuk. Néhány szerves anyagot soványítású téglát ugyan találtunk a jelzett helyen, de ezek nagy része kibányászhatatlan volt a szántásból. A templomra utaló egyéb leletanyagot (vakolatdarabok, embercsontok stb.) nem találtunk. Leletanyag általában alig került elő a dűlőtől délre, pedig a templom vélhető helye alapján inkább itt kellett volna számolni bőségesebb kerámiaanyaggal.

A valóságban azonban a leletanyag zömét a Darabos-tanya és a dűlő közti részen, egy enyhe partos helyen találtuk. A Kovalovszki Júlia által említett megállapítást, miszerint „a dűlő két oldalán Árpád-kori falu nyomai követhetők”, mai tapasztalataink nem támaszthatják alá, mivel a dűlő északi oldalán csak a Darabos-tanyától délre egy kis körben (de annál intenzívebben) szedtünk cserepeket, pedig itt a felszín jó látási viszonyokat nyújtott. A dűlőtől délre összesen 4–5 cserepet találtunk, s ezek is attól messze kerültek elő, zömmel a feltételezett templom helyén. Az általunk gyűjtött cserepek nagyrészt a Kovalovszki Júlia által berajzolt lelőhely ÉNy-i szélén találtattak.

A mai terepjárás alapján a falu területe a dűlőtől északra kevésbé terjed ki, a falu nagyobbik része, templomával együtt a dűlőtől délre keresendő, itt azonban a fentiek miatt ismételt terepjárás szükséges.

RÓZSA ZOLTÁN

183. Kaszaper határa

(Békés megye) Ő, Sza, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Kaszaper DNy-i, Tótkomlós felé eső határában a Bada-tanya területén egy 350×400 m kiterjedésű lelőhelyet határoztunk meg (39. sz.) Területéről őskori, szarmata és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

184. Kelebia határa

(Bács-Kiskun megye) U, R, B, LT, Sza, N, A, Á, Kö

1999 őszén és 2000 tavaszán régészeti terepbejárást végeztünk az OTKA Régészeti topográfia – A történeti Kiskunhalas című kutatási program keretében. Célunk Kelebia régészeti topográfiájának elkészítése volt. Az általunk vizsgált terület a Duna–Tisza közén belül speciálisnak tekinthető, ugyanis a Körös-ér, az egykori élővízfolyás szeli át.

Ebben a két szezomban a terepbejárás a Körös-ér medrét követő magaspart kutatására szorítkozott. A kis-

kunhalasi múzeum adattárának feldolgozása után a korábban ismert régészeti lelőhelyekkel együtt 33 lelőhelyet térképeztünk a település ÉNy-i és DK-i részén.

Négy lelőhelyen gyűjtöttünk igen kevés neolitikus kerámiát (Vinca, Tiszai kultúra); egy lelőhelyen néhány késő rézkori töredéket; nyolc, közelebbről meg nem határozható kora bronzkori lelőhelyet fedeztünk fel a területen. A középső bronzkorban lényegesen nagyobb a lelőhelyek száma (27). A Halomsíros kultúra jellegzetes leletanyagát két lelőhelyen figyeltük meg, öt lelőhelyről került elő késő bronzkori–kora vaskori leletanyag. Tizenhárom lelőhelyen sikerült kelta megtelepedés nyomait, kis mennyiségű leletanyagot meghatározunk. Hét lelőhelyen figyeltünk meg közelebbről meg nem határozható, jellegtelen őskori, nyolc lelőhelyen népvándorlás kori kerámiát. Szarmata megtelepedés nyomait tizenöt lelőhelyen azonosítottuk, nyolc avar kori lelőhely került elő. Az Árpád-korhoz 28 lelőhely kapcsolható, kilenc településen a 14–16. században is folyt az élet.

A község ÉNy-i határában, a Vasútföld-dűlőben található 11. sz. lelőhelyen több korszakból nagy mennyiségű kerámiatöredéket figyeltünk meg. A 100×200 m kiterjedésű területen kora bronzkori, jelentős mennyiségű középső bronzkori, Halomsíros kultúrához tartozó, késő bronzkori–kora vaskori, kelta, sok Árpád-kori és középkori leletanyagot gyűjtöttünk. A felszíni leletek alapján ezen a helyen állhatott Kelebia határának legjelentősebb Árpád-kori települése, amely a 14–15. században is lakott volt. A településen folyó vasfeldolgozásra utal a nagy mennyiségű vassalak- és a vasbuca-töredék, amely mindenképpen egy helyi kovácsműhely működését bizonyítja. A falu határában folyó gabona-termesztésre az előkerült malomkötő-töredékek utalnak. Sajnos a térségre vonatkozó Árpád-kori okleveles adatok nem maradtak fenn, így a település nevét nem ismerjük.

BÁLINT MARIANN – BATÓ SZILVIA

185. Kelemér, Mohosvár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kö

A községtől D-re kb. 2 km-re találhatók az egymástól 400 m-re lévő és természetvédelem alatt álló Nagy- és Kis-Mohos nevű tavak. A Kelemér–Putnok közötti országút völgyben futó részének éles kanyarulatától DNy-ra indul el az a völgy, amelyben az úttól 500 m-re a Nagy-Mohos tavat találjuk. Innen tovább DNy-ra 200 m-re emelkedik a Mohosvár nevű sáncvár.

A vár területének első, régészeti célú szintvonalas felmérése Sándorfi Györgytől származik 1992-ből; a vár és tágabb környezetének újabb, részletesebb, mikroszintvonalas felmérését pedig az Aggteleki Nemzeti Park megrendelésére a Tocsolya Bt. készítette el a 2000. évben. E két felmérés jelentette a miskolci Herman Ottó Múzeum 2000. évi keleméri régészeti feltárásainak geodéziai alapját.

A vár leírása, kutatástörténetének és a rá vonatkozó történeti adatok legutolsó összefoglaló értékelése Dobossy László, valamint Nováki Gyula és Sárközy Sebestyén 1999-ben megjelent Gömör-Tornai vártörténeti munkáiban található meg.

A vár környezetének (Kelemér-Mohosok) természetudományos vizsgálatait Sümegi Pál vezetésével a Debreceni Egyetem kutatócsoportja végezte el. E kutatások történeti értékelése számos régészeti szempontú információt tartalmaz. Sümegi Pál a Mohosok rétegtani vizsgálatai alapján a Mohosvár környezetében a történeti időkben olyan emberi hatások nyomait mutatta ki, melyek alapján a Mohosváron többek közt egy erődtített neolit települést, valamint egy jelentős kelta erődtítést valószínűsített.

A régészeti kutatást megelőző újabb, mikroszintvonalas felmérés során a vár belső részén található rablógödrök miatt a belső felépítésre vonatkozóan nem lehetett újabb, értékelhető információkhoz jutni. A vár sáncain túl elhelyezkedő terasz Ny-i és É-i részén olyan mikrodomborzati jelenségeket dokumentálhattunk, melyek esetlegesen a teraszon található külső építmények meglétére utalhattak. A vár dombjának K-i tövében, a Kis- és Nagy-Mohos tavak közötti területen a szintvonalas felmérés és a hozzá kapcsolódó régészeti terepbejárás során olyan mesterséges mélyedéseket találtunk, melyeket szintén a várhoz kapcsolhattunk.

A területről készített történeti légi fényképek közül hasznos információval szolgált egy 1958-ban készített, igen rossz minőségű fénykép, mely a Mohosvár központi területének K-i felén egy szabályos kb. 12×12 m alapterületű négyzetes építményt jelöl. Ez az építmény azon a helyen volt, ahol Dobossy László 1966-ban még boltíves helyiség maradványait találta.

Feltárásokat, mivel a vár területe természetvédelmi oltalom alatt áll, csak a területet fedő sűrű erdő fái közötti keskeny sávokban folytathattunk.

Négy területen végeztünk vizsgálatokat. 1. A vár belső K-i oldalánál egy hozzávetőleg É-D-i irányú árok volt. Az itt feltételezett kiszedett fal azon a területen volt, ahol a légi fénykép és a Dobossy-féle említés alapján egy kőépület állhatott. 2. Abból a célból, hogy meghatározzuk a sánc szerkezetét és építési periódusait, a vár Ny-i oldalán átvágtuk azt. 3. Kutattuk a vár sáncain kívül eső területet azzal a céllal, hogy álltak-e a sáncon túli platón egykor a várhoz tartozó külső épületek. 4. Vizsgáltuk a vár dombja alatt a szintvonalas felmérés és a régészeti terepbejárások során megtalált mélyedések funkcióját.

A várbelső feltárásakor az itt nyitott É-D-i irányú I. szelvényben a kései rablógödrök által szabdalva előkerült egy ÉNy-DK irányú, közepén rövid külső támpillérel ellátott fal kiszedett árka. Ezen a területen a falat az újkori bányászat teljesen kitermelte. Az itt található épület D-i falának viszont csak a felső szakaszát érintette a kései bányászat, alsó három kőszora az eredeti helyén került elő. E fal az I. szelvény D-i végében található, a belső falsík mellett kettő cölöplyuk is előkerült. Az egy-

kori épületen belül a megtalált kőfalhoz tartozó belső járósínt kerütek elő egy, a D-i falra merőleges boronafal égett gerendái, valamint a boronafalhoz kapcsolódó deszkapadló maradványai. Ezen a padlósínten több zsáknyi égett gabona került elő. Feltehetően a boronafal tapasztásához tartozott a padlót fedő gabona felett elhelyezkedő vastag, égett, agyagos omladék, melyben jelenleg még meghatározatlan funkciójú, nagyméretű égett kvarckavicsok is előkerültek. A feltárt épületrész használatának idejét az épület padlóján előkerült, fehér színű, kézikorongon készült, bekarcolt csigavonal díszes kerámiatöredékek alapján a 13. században, valamint a padlót fedő égett omladékban talált 1282–1308 közé datálható bécsi dénár alapján a 13. század végében, a 14. század elejében határozhatjuk meg. Az itt lévő épület pusztulását erős tűz okozta.

A várbelső területén nyitott szelvényben szórványosan neolit kerámiatöredékek kerültek elő.

A sáncátvágáskor a II. szelvényben a vár Ny-i oldalán nyitott, K-Ny irányú sáncátvágás során megállapítható volt, hogy az itt lévő platón korábban egy neolit település volt, de annak összes maradványait beépítették a középkori sáncba. A sánc alsó rétegeiben kizárólag ennek a településnek a leletanyaga (kerámia, füstkvarc penge, csiszolt kőbalta) került elő. E réteg felett egy leletmentes agyagos feltöltés volt, melynek keményre lejárta illetve hamus porózus felszínén 13. századi kerámia, afelett pedig erősen pelyvás, Árpád-kori téglatörmelék alkotta réteg került elő. A vár erődtítését úgy alakították ki, hogy a sánc teteje az eredendően emelkedő korabeli felszínhez mérten 2 m magasságban volt, mögötte viszont egy jelentősen kimélyített árok helyezkedett el, ennek az ároknak az anyagából töltötték fel az eredeti domb tetején elhelyezkedő, a sánc koronája fölé 5-6 m-re magasodó várbelső.

A vár sáncát övező külső plató kutatásakor a sáncon kívül két szelvényt nyitottunk meg abból a célból, hogy megvizsgáljuk, ezen a területen kapcsolódott-e épületek a várhoz.

A Ny-i platón nyitott É-D irányú III. szelvény területén a jelenlegi vékony erdei talaj alatt közvetlenül a sánc építése során kialakított, viszonylag sík felszínű kavicsos altalaj felszíne helyezkedett el. A szintvonalas felmérés során e területen megfigyelt kiemelkedések részben természetes eredetűek voltak, részben a sánc lepusztulása hozta őket létre. A felszíni építmény nyomaira ezen a területen nem találtunk. Az É-i platón nyitott eredetileg É-D irányú IV. szelvény területén, közvetlenül a sánc talpa és az azt határoló síkra kialakított terület határán szabálytalan formájú területen elhelyezkedő, sárba rakott kövekből álló építmény (?) alapjait találtuk. A kövek csak a felszínen voltak, a felszín alá mélyedő alapozás nyomaira nem akadtunk. Az előkerült jelenségek datálása valamint funkciójuk meghatározása az itt talált jelenségek alapján nem oldható meg.

A várdomb lábánál talált két mélyedés közül csak az egyik területén kezdtünk kutatásokat, azonban e mélyedés feltárását a 2000. évben nem sikerült befejezni.

Az itt nyitott K-Ny irányú VI. és az É-D irányú VII. szelvényben a vár építése során használt mészégető maradványai kerültek elő. A vékony erdei földréteg alatt égett, olvadt salakdarabokkal kevert mészkő-, valamint vörösre égett agyagréteg került elő. Az e rétegekből előkerült leletanyag a 13. századra keltezhető.

A feltárás eredményeképp meghatározható volt, hogy a vár helyén a neolitikumban már létezett egy település. Nem kerültek elő olyan régészeti jelenségek, melyek e neolit település esetleges erődítésére utaltak. A Kis-Mohos rétegeinek természettudományos vizsgálata során nyert adatok történeti interpretációjának azon fejezeteit, melyek során e területen egy jelentős kelta valamint 10–11. századi erődítésekről beszélnek a kutatók, a régészeti feltárás eddigi eredményei nem támasztják alá. Azt a magától értetődő tényről, hogy a Mohosok rétegeinek kialakulásában a tágabb környezetnek is szerepe volt az e rétegek elemzése során nyert adatok történeti interpretációja során jobban szem előtt kell tartani, azaz az itt zajló természeti folyamatok értékelése során nem csak a Mohosvárat és használóit kell e folyamatok okozóiként megjelölni.

A vár építését az itt talált leletanyag alapján a tatárjárás utáni időszakra tehetjük. Annak oka, hogy az 1338-as birtokosztáskor nem említették, feltehetően az volt, hogy a 14. század elején elpusztulhatott. A várbelsőben a korábbi helyszíni szemlék és a légi fénykép alapján valószínűsíthető, hogy a feltárás során részleteiben megtalált négyszögletes épülettől Ny-ra eső felszín jóval magasabbra emelkedik ki, mint az eddig feltárt terület. Ez alapján ott is valószínűsíthetünk egy jelentősebb kőépítményt. Az igen kis területű, 0,08 ha kiterjedésű, sáncal, árokkal körülvett, ovális belső területű vár belső kialakításáról egyértelmű képet még nem alkothatunk. Így van ez egy esetleges belső, központi, toronyszerű épület esetében is. A várbelső Ny-i felében korábbi kincskereső kutatások során az I. szelvény területéhez hasonlóan nagy mennyiségű égett gabonát találtak. A vár funkciójának meghatározása során az itt tárolt nagy mennyiségű gabona alapján feltételezhető, hogy folyamatosan lakták.

PUSZTAI TAMÁS

186. Kemence, Petőfi utca 10.

(Pest megye) LT, Á

A telek kertjének nagy részét elmosta az 1999. évi júniusi árvíz. Ezért 1999 őszén és 2000 tavaszán máshonnan hozott földdel töltötték fel. Ebben a földben sok cserepet találtak. Helyszíni szemlémmel alkalmával a kertben elterített földben én is találtam a 10–11. századra keltezhető cserepeket: hullámvonallal, párhuzamos- és hullámvonalköteggel díszített töredékeket, de néhány kelta cserepet is.

Bár a Petőfi u. környezetében van a középkori Kemence falu (MRT 9. k. 11/6. sz. lh. és 11/12. sz. lh.), nem tűnt valószínűnek, hogy a kert feltöltéséhez a föl-

det a belterületről hozták volna, a tulajdonos sem tudott erről.

A falu É-i szélén található a Fehér-hegy és a Kemence-patak közti völgyben a kemencei 29. sz. lelőhely (MRT 9. k. 11/29. sz. lh), amelyet 1988–1989-ben a bernecebaráti víztározó építésekor bolygattak meg, illetve tettek tönkre. A lelőhely D-i részén valóban friss bolygatás, földelhordás gödreire bukkantunk, ezekben kora Árpád-kori cserepeket találtunk. Nagy valószínűséggel állítható tehát, hogy a Petőfi u. 10. sz. ház kertjében – s esetleg a faluban más helyekre is – a 11/29. sz. lelőhelyről származó föld került, s ezáltal másodlagos lelőhely keletkezett.

KÖVÁRI KLÁRA

187. Keszthely, Fenékpuszta

(Zala megye) RÓ, N, H

A Kincstári Vagyoni Igazgatóság támogatásával és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának pályázatán nyert összegből 1999–2000. évi kutatásaink során a fenékpusztai késő római erőd D-i fala előtti temetők helyét és kiterjedését kívántuk pontosabban meghatározni. Az innen ismert csaknem 1000 sír többségének pontos helyét nem ismerjük megfelelő dokumentáció és ásatási térképek hiányában (Lipp 1885-ös, Csák 1901-es, Radnóti 1948-as, Sági 1966-67-es feltárásai). A feljegyzések alapján viszont felmerült, hogy a korábbi feltételezéssel ellentétben a déli erődfal előtt nem egy, hanem két 6–7. századi temető lehetett, a Lipp és Csák által feltárt temetőrészlet másik temetőhöz tartozhatott, mint a Sági és Erdélyi által feltárt sírok (eltérések a rítusban és a leletanyagban). Tizenhat kutatóárkunkkal meghatároztuk a D1, D2, D3 torony helyét és méretét, továbbá feltártunk 156 sírt, megállapítva, hogy a déli erődfal előtt valóban két temető helyezkedik el.

Az egyik a déli erődfaltól több mint 80 m-re kezdődik, és az erődből a révátkelőhöz vezető út Ny-i oldalán helyezkedik el. K-Ny irányban mintegy 120 m széles, É-D irányban kb. 60 m, D felé keskenyedik. Itt 80 sírt tártunk fel, valamennyi késő római, 4–5. századi, közülük 21 téglasír volt. Lipp és Csák többségében római kori temetkezéseket találtak, köztük számos téglasírt, ezért feltételezhető, hogy ebben a temetőben volt egy kisebb sírszámú 6–7. századi temető is. A sírokat ráasták egy korábbi, 25 m széles kőépületre, amelynek négy É-D irányú alapfalát találtuk meg.

A másik temető közvetlenül a D-i erődfal előtt található, tehát csak az erőd megépítését követően nyithatták meg. Szórványosan az egész fal mentén vannak késő római sírok, a D1–D3 tornyok körzetében mi is találtunk hármat, a korábbi feltárások alapján az erődkaputól K-re több a késő római temetkezés. A DNy-i saroktoronynál a legszélesebb a temető, itt eléri a 40 m-t, míg a D1–D3 tornyok között még a 20 m-t sem. Itt főleg 6–7. századi sírok vannak, közülük 62-t tártunk